

**ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА;  
ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ**

УДК 343.13

ГАСАНОВ Р.Н.

**ДІЗНАННЯ ЯК ФОРМА ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ**

У статті з'ясовано сутність дізнання як форми досудового розслідування. Виведено перелік ознак, які дозволяють відмежувати дізнання як самостійну форму досудового розслідування у кримінальному процесу України.

**Ключові слова:** *дізнання, форма, досудове розслідування, кримінальне процесуальне законодавство, кримінальний проступок.*

В статье выяснена сущность дознания как формы предварительного расследования. Выведен перечень признаков, которые позволяют выделить дознание как самостоятельную форму досудебного расследования в уголовном процессе Украины.

**Ключевые слова:** *дознание, форма, досудебное расследование, уголовное процессуальное законодательство, уголовный проступок.*

The article revealed the essence of the inquiry as a form of pre-trial investigation. Derived a list of features that allow to separate the inquiry as an independent form of pre-trial investigation in the criminal process Ukraine.

**Key words:** *inquiry, a form, pre-trial investigation, criminal procedural legislation, criminal misconduct.*

**Вступ.** У Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК України) 2012 року [1] дізнання дістало принципово іншого нормативно-правового регулювання, ніж у КПК України 1960 року [2], тому виникає необхідність у перегляді й переосмисленні місця, ролі та значення відповідного кримінального процесуального інституту у кримінальному судочинстві України.

**Постановка завдання.** У зв'язку з цим, доцільно проаналізувати норми кримінального процесуального закону України, які регламентують здійснення досудового розслідування кримінальних проступків (дізнання), оскільки, у переважній більшості, праці науковців-правників присвячені проблематиці кримінальних проступків виключно в аспекті кримінального права.

Досліджувані питання у тій або іншій мірі висвітлюватися у працях таких учених-процесуалістів: Д.В. Великодний, Г.П. Власова, М.А. Дніпровська, К.П. Задоя, Л.В. Карабут, О.В. Керевич, І.І. Когутич, Л.М. Лобойко, Є.В. Повзик, В.М. Ревака, І.І. Сливич, Д.А. Степаненко, С.В. Тонин, В.І. Фаринник та деякі інші.

**Результати дослідження.** Ознаками, які дозволяють відмежувати дізнання як самостійну форму досудового розслідування у кримінальному процесі України, є такі:

*1. Особливе коло суб'єктів, які можуть здійснювати дізнання.*

Відповідно до частини 1 статті 38 КПК України органами досудового розслідування (органами, що здійснюють дізнання та досудове слідство) є: 1) слідчі підрозділи: а) органів Національної поліції; б) органів безпеки; в) органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства; г) органів державного бюро розслідувань; г) органів Державної кримінально-виконавчої служби України; 2) підрозділ детективів, підрозділ внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України [1]. З наведеної норми кримінального процесуального закону України слідує, що досудове розслідування кримінальних про-

ступків (дізнання) здійснюється органами досудового розслідування, вичерпний перелік яких закріплений у КПК України.

Однак, частина 3 статті 38 КПК України визначає, що при досудовому розслідуванні кримінальних проступків, у встановлених законом випадках, повноваження слідчого органу досудового розслідування можуть здійснюватися співробітниками інших підрозділів органів Національної поліції, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, органів Державної кримінально-виконавчої служби України [1]. Законодавець передбачає можливість встановлення на законодавчому рівні здійснення дізнання у кримінальному процесі не тільки слідчими, але й іншими працівниками компетентних правоохоронних органів. Такий підхід загалом є виправданим, оскільки кримінальні проступки є менш суспільно небезпечними кримінальними правопорушеннями, а тому до досудового розслідування щодо них, яке є спрощеним, у порівнянні з досудовим провадженням стосовно злочинів, недоцільно залучати слідчих, які мають концентруватися на розслідуванні більш небезпечних кримінально караних діянь.

Відповідно до частини 1 статті 214 КПК України слідчий, який здійснюватиме досудове розслідування, визначається керівником органу досудового розслідування. Дане положення кримінального процесуального закону кореспондує з пункту 1 частини 2 статті 39 КПК України, де визначено, що керівник органу досудового розслідування уповноважений, серед іншого, визначати слідчого (слідчих), який здійснюватиме досудове розслідування, а у випадках здійснення досудового розслідування слідчою групою – визначати старшого слідчої групи, який керуватиме діями інших слідчих [1]. Беручи до уваги наведене, необхідно закріпити у КПК України [1] наступне:

1) друге речення частини 1 статті 214 КПК України викласти у такій редакції: «Слідчий, який здійснюватиме досудове розслідування, а також співробітник інших підрозділів органів Національної поліції, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, органів Державної кримінально-виконавчої служби України, який здійснюватиме досудове розслідування кримінального проступку (дізнання), визначається керівником відповідного органу досудового розслідування»;

2) пункт 2 частини 2 статті 39 КПК України викласти у такій редакції: «2. визначати слідчого (слідчих), який здійснюватиме досудове розслідування, а у випадках здійснення досудового розслідування слідчою групою – визначати старшого слідчої групи, який керуватиме діями інших слідчих, а також визначати співробітника інших підрозділів органів Національної поліції, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, органів Державної кримінально-виконавчої служби України, який здійснюватиме досудове розслідування кримінального проступку (дізнання)».

Визначати кількох працівників інших підрозділів органів Національної поліції, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, органів Державної кримінально-виконавчої служби України, які здійснюватимуть досудове розслідування кримінального проступку (дізнання) недоцільно з огляду на те, що у такому випадку наявна складність кримінального провадження, а тому його досудове розслідування (дізнання) має здійснювати тільки слідчий.

У кримінальному процесуальному законі доцільно встановити критерії, які б обмежували дискрецію керівника органу досудового розслідування органів Національної поліції, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, органів Державної кримінально-виконавчої служби України при вирішенні питання щодо здійснення досудового розслідування (дізнання) у кримінальному провадженні щодо кримінальних проваджень не слідчим, а іншим співробітником таких правоохоронних органів. Вважаємо, що керівник відповідних органів досудового розслідування повинен, насамперед, керуватися складністю кримінального провадження як визначальною ознакою при дорученні досудового розслідування кримінального проступку тому або іншому суб'єкту.

На сьогодні КПК України [1] передбачає таке коло суб'єктів, які уповноважені здійснювати досудове розслідування кримінальних проваджень щодо кримінальних проступків (дізнання): 1) слідчі органів Національної поліції, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, органів Державної кримінально-виконавчої служби України; 2) співробітники інших підрозділів органів Національної поліції, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, органів Державної кримінально-виконавчої служби України (відсутня процедура доручення здійснювати досудове розслі-

дування). Також слід наголосити на тому, що хоча прокурор і не може здійснювати повноцінне досудове розслідування кримінального провадження щодо кримінальних проступків (дізнання), однак може у необхідних випадках проводити самостійно будь-які процесуальні дії.

*2. Самостійна процедура проведення досудового розслідування кримінальних проступків (дізнання).*

Відповідно до статті 215 КПК України досудове розслідування злочинів здійснюється у формі досудового слідства, а кримінальних проступків – у формі дізнання у порядку, передбаченому КПК України [1]. З даної кримінальної процесуальної норми вбачається, що дізнання є окремою формою досудового розслідування, яка регламентує порядок досудового розслідування кримінальних проступків.

Згідно зі статтею 298 КПК України досудове розслідування кримінальних проступків (дізнання) здійснюється згідно з загальними правилами досудового розслідування, передбаченими КПК України, з урахуванням положень глави 25 КПК України [1]. У науковій юридичній літературі відзначається, що така позиція законодавця щодо досудового провадження означає чітке визначення кримінальної процесуальної спрямованості дізнання та досудового слідства, встановлення єдиних стандартів судового захисту прав особи під час їх здійснення, пов'язаність всіх органів та їхньої відомчої статистики єдиною метою охорони суспільства від кримінальних посягань [3, с. 638]. Таким чином, дізнання проводиться у відповідності з загальними положеннями КПК України щодо проведення досудового слідства, однак з винятками, передбаченими для досудового розслідування кримінальних проступків.

Уніфікація процедури досудового розслідування злочинів та кримінальних проступків є позитивним кроком у напрямі забезпечення захисту прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина. Це пов'язано з тим, що на стадії досудового провадження щодо усіх кримінальних правопорушень відбуватиметься судовий контроль з боку слідчого судді, процесуальне керівництво прокурора за законністю досудового розслідування та інше. За своєю сутністю дізнання є повноцінним досудовим слідством, але з винятками, які обумовлюють спрощення кримінальної процесуальної форми, а саме: 1) скороченим строком проведення дізнання; 2) обмеження застосування окремих запобіжних заходів; 3) заборона проводити негласні слідчі (розшукові) дії; 4) можливість спрощеного розгляду обвинувального акту у суді.

*3. Скорочені строки досудового розслідування кримінальних проступків (строк здійснення дізнання).*

Відповідно до статті 219 КПК України досудове розслідування повинно бути закінчено протягом одного місяця з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку. Строк досудового розслідування може бути продовжений у порядку, передбаченому параграфом 4 глави 24 КПК України. При цьому загальний строк досудового розслідування не може перевищувати двох місяців із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку. Строк із дня винесення постанови про зупинення кримінального провадження до дня її скасування слідчим суддею або винесення постанови про відновлення кримінального провадження не включається у строки, передбачені статтею 219 КПК України [1]. Таким чином, строк дізнання починає обчислюватися з моменту оголошення особі, яка вчинила кримінальний проступок, підозри у порядку, встановленому КПК України та триває, за загальним правилом, один місяць.

В юридичній літературі вказується, що кримінальні проступки, маючи меншу суспільну небезпеку, потребують менших затрат часу для проведення досудового розслідування (дізнання). У зв'язку з цим, загальний термін провадження дізнання по кримінальних проступках становить один місяць. Якщо у цей строк унаслідок складності провадження неможливо закінчити досудове розслідування кримінального проступку, він може бути продовжений до двох місяців районним (міським) або іншим, прирівняним до нього прокурором [4, с. 542]. Процесуальний порядок продовження строку досудового розслідування кримінальних проступків регламентується статтями 294–297 КПК України. Необхідно також вказати, що строк досудового розслідування кримінальних проступків може бути зменшено, якщо обвинувальний акт направлений у спрощеному провадженні до суду.

Строк досудового розслідування кримінальних проваджень щодо кримінальних проступків (дізнання) є скороченим, у порівнянні зі строками досудового слідства, що зумовлено застосуванням спрощеної кримінальної процесуальної форми, яка передбачає менш тривалі процесуальні строки щодо таких незначних суспільно небезпечних діянь як кримінальні проступки.

*4. Обмежене застосування запобіжних заходів при здійсненні досудового розслідування кримінальних проступків (дізнанні).*

Згідно зі статтею 299 КПК України під час досудового розслідування кримінальних проступків не допускається застосування запобіжних заходів у вигляді домашнього арешту, застави або тримання під вартою [1]. Відповідно до частини 1 статті 176 КПК України запобіжними заходами є: 1) особисте зобов'язання; 2) особиста порука; 3) застава; 4) домашній арешт; 5) тримання під вартою [1]. Отже, єдиними запобіжними заходами, які можуть бути застосовані до підозрюваного на стадії досудового розслідування кримінальних проступків є виключно: особисте зобов'язання або особиста порука. До того ж зазначені запобіжні заходи можуть обиратися лише слідчим суддею і тільки у випадках, чітко передбачених КПК України, що, по суті, і є процесуальною гарантією додержання прав людини у кримінальному провадженні [5, с. 529]. З порівняльного аналізу відповідних норм кримінального процесуального закону України вбачається, що під час здійснення дізнання не застосовуються найбільш суворі запобіжні заходи, які пов'язані з обмеженням особистої свободи особи або можуть вплинути на її майновий стан.

Така позиція законодавця відповідає міжнародним стандартам у сфері кримінального судочинства, оскільки відповідно до пункту 3 Розділу 2 Рекомендації № 6R(87) Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам від 17 вересня 1987 року «Щодо спрощення кримінального правосуддя», не слід під час спрощеного провадження застосовувати фізичні заходи примусу, особливо взяття під варту [6]. Положення КПК України щодо запобіжних заходів, які можуть застосовуватися до підозрюваного, на стадії досудового розслідування кримінальних проступків відповідають ступеню тяжкості вчинених суспільно небезпечних діянь. Крім того, у відповідному виді кримінального провадження запобіжні заходи взагалі мають виняткове застосування, адже як характер діянь, так і покарання за них, як правило, свідчать про малозначність кримінальних проступків, а також про відсутність мети і підстав для застосування запобіжних заходів.

Статтею 207 КПК України передбачено законне затримання будь-якою особою, яка не є уповноваженою службовою особою, іншої особи за вчинення кримінального правопорушення. Кожен, хто здійснив законне затримання, зобов'язаний негайно повідомити уповноважену службову особу про затримання та місцеперебування затриманого [1]. Однак, з'ясувавши, що затриманою особою вчинено кримінальний проступок, уповноважена службова особа не має права доставляти особу до органу досудового розслідування, а зобов'язана негайно звільнити її. Крім того, оскільки за вчинення кримінальних проступків не передбачається застосування покарання у виді позбавлення волі, під час досудового розслідування кримінальних проступків (дізнанні) не може бути застосоване затримання уповноваженою службовою особою.

Таким чином, під час досудового розслідування кримінальних проступків до підозрюваного може бути застосовано тільки два запобіжних заходи: 1) особисте зобов'язання та 2) особиста порука. Їх застосування переважно має морально-психологічне значення, оскільки такі запобіжні заходи не здатні серйозним чином вплинути на поведінку підозрюваного, крім того, навіть у разі порушення норм КПК України щодо виконання обов'язків за застосуванням запобіжним заходом, суд не може обрати інший (більш суворий) запобіжний захід.

*5. Обмежене застосування слідчих (розшукових) дій при здійсненні досудового розслідування кримінальних проступків (дізнанні).*

Відповідно до статті 300 КПК України для досудового розслідування кримінальних проступків дозволяється виконувати всі слідчі (розшукові) дії, передбачені КПК України, окрім негласних слідчих (розшукових) дій [1]. У науковій літературі відзначається, що заборона на провадження негласних слідчих (розшукових) дій обумовлена дією у кримінальному провадженні принципу пропорційності, згідно з яким обмеження конституційних та інших прав громадян повинно відповідати рівню суспільної небезпечності вчиненого кримінального правопорушення [4, с. 726]. З урахуванням того, що кримінальні проступки мають незначний ступінь суспільної небезпеки, відсутня необхідність у застосуванні негласних слідчих (розшукових) дій під час провадження досудового розслідування (дізнання).

Отже, процесуальними діями, які слідчий або співробітник інших підрозділів органів Національної поліції, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, органів Державної кримінально-виконавчої служби України, який здійснює дізнання, може використовувати під час досудового розслідування кримінальних проступків є: 1) допит (в т.ч. у режимі відеоконференції); 2) одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб; 3) пред'явлення для впізнання; 4) проникнення до житла чи іншого володіння особи; 5) обшук; 6) огляд; 7) слідчий експеримент; 8) освідування особи та 9) проведення експертизи.

Цих процесуальних можливостей має бути достатньо для виконання завдань кримінального судочинства під час досудового розслідування кримінальних проступків (дізнання), які не мають великої суспільної небезпечності.

*6. Особливості закінчення досудового розслідування кримінальних проступків (дізнання).*

Згідно з частиною 1 статті 301 КПК України, закінчення досудового розслідування кримінальних проступків здійснюється згідно з загальними правилами, передбаченими КПК України, з урахуванням особливостей, передбачених статтею 301 КПК України [1]. Отже, під час дізнання застосовуються вимоги щодо закінчення досудового слідства, але з особливостями, передбаченими для досудового розслідування кримінальних проступків.

У статті 283 КПК України встановлено, що прокурор зобов'язаний у найкоротший строк після повідомлення особі про підозру здійснити одну з таких дій: 1) закрити кримінальне провадження; 2) звернутися до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності; 3) звернутися до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру. У той же час, відповідно до частини 2 статті 301 КПК України слідчий зобов'язаний у найкоротший строк, але не пізніше двадцяти п'яти днів після повідомлення особі про підозру, подати на затвердження прокурору один із зазначених процесуальних документів: 1) проект рішення про закриття кримінального провадження; 2) проект клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності; 3) обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру; 4) клопотання про продовження строку досудового розслідування з підстав, передбачених КПК України. У разі необхідності прокурор має право самостійно оформити процесуальні документи, передбачені частиною 2 статті 301 КПК України [1]. Дізнання може здійснюватися не тільки слідчим, але і співробітником інших підрозділів органів Національної поліції, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, органів Державної кримінально-виконавчої служби України, тому вважаємо за необхідне викласти абзац 1 частини 2 статті 301 КПК України у такій редакції: «Слідчий або співробітник інших підрозділів органів Національної поліції, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, органів Державної кримінально-виконавчої служби України, який здійснює досудове розслідування кримінального проступку (дізнання), зобов'язаний у найкоротший строк, але не пізніше двадцяти п'яти днів після повідомлення особі про підозру, подати на затвердження прокурору один із зазначених процесуальних документів: 1) проект рішення про закриття кримінального провадження; 2) проект клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності; 3) обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру; 4) клопотання про продовження строку досудового розслідування з підстав, передбачених КПК України».

Аналіз приписів КПК України дає підстави стверджувати, що закінчення досудового розслідування кримінальних проступків (дізнання) завершується рішенням прокурора про: 1) закриття кримінального провадження; 2) звернення до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності; 3) звернення до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру. Однак, слід відзначити, що у цій формі досудового розслідування кримінального провадження обвинувальний акт може бути двох видів: 1) складений у загальному порядку, визначеному статтею 291 КПК України та 2) складений у спрощеному порядку, передбаченому у статті 302 КПК України.

*7. Можливість розгляду обвинувального акту у спрощеному провадженні у кримінальних провадженнях щодо кримінальних проступків.*

Відповідно до частини 1 статті 302 КПК України, встановивши під час досудового розслідування, що підозрюваний беззаперечно визнав свою винуватість, не заперечує встановлені досудовим розслідуванням обставини і згоден з розглядом обвинувального акту за його відсутності, а потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, не заперечують проти такого розгляду, прокурор має право надіслати до суду обвинувальний акт, в якому зазначає клопотання про його розгляд у спрощеному порядку без проведення судового розгляду у судовому засіданні [1].

**Висновки.** Таким чином, з аналізу наведеної норми кримінального процесуального закону вбачається, що умовами для застосування спрощеного розгляду кримінального провадження є: 1) визнання підозрюваним своєї вини; 2) підозрюваний не заперечує встановлені під час дізнання обставини; 3) підозрюваний згоден на спрощений розгляд кримінального провадження



щодо вчиненого ним кримінального проступку; 4) згода потерпілої особи/представника юридичної особи на спрощений розгляд кримінального провадження.

**Список використаних джерел:**

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року №4651-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9-10, 11-12, 13. – Ст. 8.
2. Кримінально-процесуальний кодекс України : Закон України від 28 грудня 1960 року №1001-05. – Втратив чинність // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1961. – № 2. – Ст. 15.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар / За загальною редакцією професорів В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. – К. : Юстініан. – 2012. – 1224 с.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / [О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та інші] ; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. – Х. : Право. – 2012. – Т. 1. – 768 с.
5. Керевич О.В. Здійснення провадження по кримінальних проступках за новим КПК України / О.В. Керевич // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2012. – №4. – С. 525-532. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdduvs\\_2012\\_4\\_77](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdduvs_2012_4_77).
6. Щодо спрощення кримінального правосуддя : Рекомендація №6 R(87) 18 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам від 17 вересня 1987 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994\\_339](http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_339).